

פינחס ב

לו [לענין] כפי השגת ידו, וכמה עד חמי-
שית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מע-
שרה בנכסיו בינוני כו' – וא"כ עד"ז
ביתומים, אמאי אין פוסקין עליהם צדקה
כפי השגת ידם, מעשר או חומש מנכסיו-
הם?

[וגם לפי פסק הרמ"א ד, דוקא צדקה
שאינן לה קצבה [אין פוסקין] . . אבל . .
צדקה שיש לה קצבה כגון שהיו להם
עניים קרובים והי' להם קצבה מאביהם
כל שנה ושנה כו' נותן מנכסיהם הקצבה
לקרוביהם – עדיין לא מתורצת השא-
לה הנ"ל, למה אין פוסקין צדקה על ה-
יתומים (בכלל) עד מעשר או חומש מנכ-
סיהם?]

ובפרט שלדעת כמה פוסקים, כיון
שצדקה היא דבר "שאינן לו קצבה", לכן
אין פוסקין עליהם צדקה אפילו בקצבה.
ולכאורה זוהי שיטת הרמב"ם שכתב
בסתם "אין פוסקין עליהם צדקה", שמ-
פשוט הלשון משמע שלעולם אין פוס-
קים עליהם צדקה].

ב. והנה לכאורה שאלה זו זוהי

א. כתב הרמב"ם בהל' נחלות: "הא-
פוטרופין עושים לקטנים לולב וסוכה
וציצית ושופר ספר תורה ותפילין ומזו-
זות ומגילה, כללו של דבר כל מצות
עשה שיש להם קצבה בין שהוא מדברי
תורה בין שהוא מדברי סופרים עושין
להם אע"פ שאינן חייבין במצוה מכל אלו
המצות אלא כדי לחנכו, אבל אין פוסקין
עליהן צדקה, ואפילו לפדיון שבוים [ש-
היא "מצוה רבה"¹] מפני שמצות אלו אין
להן קצבה".

ומקור הדברים – במס' גיטין: "ועו-
שין להן לולב כו' ואין פוסקין עליהם
צדקה ואין פודין עליהן את השבויין ולא
כל דבר שאין לו קצבה". ובפרש"י שם:
"צדקה, אין לה קצבה דהא בכל שעתא
קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים".

ולכאורה דין זה דורש ביאור: מאי
שנא יתומים משאר בני אדם? הרי ה-
חשש דכיון ד"בכל שעתא קיימי עניים
נמצאו נכסיהם כלים" שייך בנכסים של
כל אדם, והטעם בפשטות שאין חוששין
לזה הוא מפני שחייב צדקה תלוי בהישג
יד הנותן, כמ"ש הרמב"ם בהל' מתנות
עניים דאם "אין יד הנותן משגת, נותן

(6) י"ד שם (משו"ת מהר"י מינץ ס"א).

(7) וראה ש"ד שם (סק"ח) שהרמ"א איירי
„דוקא בהי' להם קצבה מאביהם [כהנידון בשו"ת
מהר"י מינץ ורמ"א שם]. הא לאו הכי אין לעשות
קצבה לקרוביהם [עניים] דאל"כ לעולם יתחייבו
ליתן ע"י קצבה".

(8) ב"ח לטו"ד שם (וכן בשו"ת הב"ח סכ"ה).
וראה גם שו"ת מהר"ט ח"א סקכ"ז. ועוד.
(9) ורק „כדי לשום להן שם מותר" (ב"ב,
רמב"ם וטושו"ע שבהערה 2) – שאז הוא צורף
היתומים.

(1) פ"א ה"ה. וכ"ה בטושו"ע חו"מ סר"צ
סט"ו.

(2) ראה גם הל' מתנות עניים פ"ז הי"ב (ע"פ
ב"ב ח, סע"א). טושו"ע י"ד סרמ"ח ס"ג.

(3) ב"ב שם, ריש ע"ב. רמב"ם הל' מתנות
עניים פ"ח ה"י.

(4) נב, א. וראה תוספתא תרומות פ"א, יב.
תוספתא ב"ב פ"ח, ד.

(5) פ"ז ה"ה.

(ב) אע"פ¹⁷ שצדקה יש לה שיעור למעלה, אין לה קצבה למטה¹⁸, והדבר מסור בידי האדם להרבות ולמעט כפי חפצו ורצונו, ומהאי טעמא אין פוסקין צדקה על היתומים כי אין בידו לעמוד על אומד דעת היתומים כמה יהי בדעתו ליתן אם רב אם מעט.

וגם תירוצ' זה אינו מתיישב בפשטות ל' הש"ס (והרמב"ם), דמשמעה שאין לה קצבה למעלה, וכדברי רש"י, "נמצאו נכ"סיהם כלים".

לכאורה יש לכאר הטעם שצדקה אין לה קצבה ע"פ דברי הרמב"ם בהל' מתנות עניים, שכ"י¹⁹, "מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת", ורק כמה הלכות לאח"כ²⁰ כ', "בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר כו", וכתבו במפרשים²¹, דמלשון הרמב"ם²² מובן דיש תרי גוונא צדקה: א) צדקה שיש לה קצבה היינו מעשר וחומש, והוא במי שאין ידו משגת למלכות אות מחסור העני בשלימותו, ב) עשיר

שאלת המפרשים²³, מהו פירוש דברי הש"ס דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה, והרי יש לה שיעור וקצבה, מעשר או חומש [כדאיתא בירושלמי²⁴, דהא דתנן²⁵ שגמ"ח היא מהדברים, "שאין להם שיעור", הוא רק בגמ"ח "בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור"] – ותירצו בכמה אופנים ומהם²⁶:

א) כוונת²⁷ הגמ' היא דעבדינן ליתורמים, כל דבר שזמנו קבוע וחובת הגוף²⁸, משא"כ צדקה שהיא דבר, "שאין זמנו קבוע ולא חובת הגוף לחוד אלא כברכת ה' אשר נתן לו כו' ובידו להרבות כו'", וכיון שאפשר להיתומים לקיימה לכי גדלי ולהשלים מה שה' ראוי לינתן מנכסים בקטנותו כו' עדיף טפי שלא יתנו האפטרופסים אלא הם בעצמם לכי גדלי²⁹.

אבל קשה לפרש כן ברמב"ם שלא הזכיר כלל תנאי ד, "וזמנו קבוע וחובת הגוף", וסתם שהטעם שאין פוסקין עליהן צדקה הוא, "מפני שמצות אלו [צדקה ופדיון שבוים] אין להן קצבה"³⁰.

(10) שאלת יעב"ץ ח"א ס"א ג. צפע"נ לרמב"ם סוף הל' ערכין. ועוד.

(11) פאה פ"א ה"א.

(12) משנה ריש פאה.

(13) במהרי"ט שם כ', ד"קצבה זו (דחומש) מדרבנן היא מתקנת אושא . . . והכא אין להם קצבה מן התורה קתני. אבל לכאורה צ"ע, דכיון דמדרבנן יש קצבה, למה יש חשש להפסד נכסי היתומים?

(14) תשובת החכם צבי שנדפסה בשאלת יעב"ץ שם ס"א.

(15) ובשאלת יעב"ץ שם, שכונת רש"י "נמצאו נכסיהם כלים" היא לתרץ "יתנו האפטרופסים בקטנותו ויחזרו ויתנו בגדלותם כו", ועי' כ' רש"י דאוי "נמצאו נכסיהם כלים".

(16) בשאלת יעב"ץ שם ס"ג, דלפירוש זה,

"צדקה הוי דבר שיש לו קצבה שהרי יש לו שיעור כו", ול' הגמ' "ולא כל דבר שאין לו קצבה" הוא סוג חדש. ע"ש. – אבל ברמב"ם מפורש, ש"מצות אלו אין להן קצבה", כפנים.

(17) תשובת מהר"ם מגלוגא בשאלת יעב"ץ שם ס"ב.

(18) ראה שם מתוס' כתובות ג, ב (סד') ומא"י.

(19) רפ"ז.

(20) שם ה"ה.

(21) שאלת יעב"ץ שם ס"ג. ועוד. – וראה לקר"ש חכ"ז ע' 219 ואילך.

(22) "וכ"מ בפירוש מל' הטושי"ע יו"ד ר"ס רמ"ט – שאלת יעב"ץ שם. ע"ש.

גם בני חיובא אין צריכים לתת יותר מחומש (ואדרבה, איסור יש בדבר²⁶), ולמה אין פוסקין צדקה על היתומים כפי השיעור דמעשר או חומש? ואם ידם משגת לתת הרבה (באופן שאין חשש שיכלו נכסיהם), אמאי אין פוסקין עליהם? ואם יש אופן שחייבים בצדקה גם באופן שהנכסים כלים (כדעת כמה פוסקים²⁷, שאם יש עניים עטופים ברעב לפניו שיש לחוש שימותו ברעב חייב לחלק להם כל מה שבידו ולא ישאר לעצמו רק כדי חייו²⁸) – אמאי אין פוסקין כן על היתומים²⁹?

ג. גם צ"ע מדברי הרמב"ם בהלכה שלאח³⁰, שכתב, "ומי שנשחטה או שנתחרש בית דין פוסקין עליו צדקה אם הי' ראוי". ואינו מובן – מהו החילוק בין יתומים לחרש ושוטה, והרי גם חרש ושוטה אינם בני חיובא, ולמה פוסקין עליהם צדקה שאין לה קצבה ואין חוששין שיכלו נכסיהם?

בכסף משנה מבאר הטעם שפוסקין עליהם צדקה, "משום דמסתמא כל אדם

גדול ש"י הנותן משגת", חייב "לתת לעני די מחסורו ואין בזה שיעור אחר אלא כדי צרכו"³¹.

ועפ"ז י"ל שזוהי כוונת הגמ' דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה, כיון שכעצם אין לחיוב צדקה שיעור³² (ורק אם אין ידו משגת יש קצבה). ולפ"ז אתי דברי רש"י כפשוטם, דצדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים (ולכן אין פוסקין צדקה על היתומים³³).

אבל עדיין אינה מתורצת השאלה דלעיל (סעיף א) – מאי שנא יתומים משאר בני אדם, דממה נפשך: אם אין ידם משגת (ויש חשש שיכלו נכסיהם),

23 ל' היעב"ץ שם. וראה גם יפה מראה לירושלמי פאה פ"א ה"א (הובא בברכ"י י"ד שם סק"ב. ועוד). ועוד.

וראה שאלת יעב"ץ שם בהמשך דבריו, שזהו החילוק בין החיוב דאורייתא ודרבנן, דדבר תורה חייבים להמציא לעני די מחסורו כל צרכו, ומדבר ריהם להפריש מעשר או חומש נכסיו לצדקה (גם כשאין עני נצרך לפניו). ע"ש.

24 ראה גם מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (ס"ה) תש"ט ע' 21. אגרות קודש שלו ח"א ע' קלח. ועוד) "כל מצוה יש לה גבול ומדה כו' ומצות הצדקה אין לה שיעור וכמש"כ בשו"ע י"ד רסרמ"ט שיעור נתינתה כפי צורך העניים בל"ג" (וראה שם ע' 17. אגרות קודש שם ע' פה). וראה ע"ד שני אופנים בצדקה (בקצבה או בלי שיעור) – מאמרי אדה"ז – פרשיות ח"א (ע' שעח"ט). תורת שמואל יונת' תר"ם (ע' סה ואילך). שיחת ש"פ וישב תש"ח. ולהעיר גם מתו"ח בשלח (רמה, א ואילך). אהר"ת וירא (צ, ב ואילך). ועוד.

25 אבל בשאלת יעב"ץ שם כ' להיפך, דבאופן כזה שאין לה קצבה – פוסקין גם על היתומים, ומה שאמרו אין פוסקין כו' היינו בפוסקין שעושין ציבור בינוני. ע"ש. וצ"ע. ואכ"מ.

26 דאל יכובו יותר מחומש (כתובות נ, רע"א. וש"נ. רמב"ם סוף הל' ערכין וחרמין). – אבל להעיר מפיה"מ להרמב"ם ריש פאה, דאם רוצה יכול ליתן יותר מחומש. וכבר האריכו במפרשים, דאם יש עניים לפניו מותר ליתן יותר מחומש, ועוד. וראה גם לקו"ש שם ע' 217 ואילך. ואכ"מ.

27 שאלת יעב"ץ שם. וראה גם יפה מראה לירושלמי הגיל' וכו"ה בעוד פוסקים.

28 ראה גם תניא אגה"ק סט"ז. תר"ח שבערה 24.

29 וראה הערה 25.

30 הל' נחלות פ"א ה"א. וכו"ה בשו"ע חר"מ

שם.

סוק עליהם דבר שבקצבה באופן שלא יהי חשש של „נכסיהם כלים“, כנ"ל; אלא כוונתו לבאר מדוע מצות צדקה הוי בגדר דבר שאין לו קצבה, וע"ז כ', דהא בכל שעתא קיימי עניים (ואם יתן לכל עני ועני) נמצאו נכסיהם כלים, והיינו שהצורך בצדקה „אין לו קצבה“ (אבל לא שחייבים לתת צדקה בלי קצבה) – והטעם שאין פוסקין על היתומים דבר שאין לו קצבה הוא מטעם חינוך, כדי לקמן.

ובהקדם שמצינו שענין החינוך תלוי ב„חריפות“ וידיעתו (דהתינוק) בכל דבר לפי ענייניו³¹, שמה מובן, שענין עיקרי בחינוך הוא, שאין מקום לחנך קטן בדבר שלא יוכל להתקבל בשכלו והבנתו עד כדי תמיהה כו', דבענין כזה מוטב להמנע מחינוך הקטן (כל זמן שאינו חייב בדבר, ורק בגדר חינוך בלבד) וסומכים שחינוכו בקיום התורה ומצוות בכלל, יספיק שבהגיעו לחיוב יקיים גם דבר זה.

וכן הוא בענייננו – „אין פוסקין עליהן צדקה“: כיון שהצורך במצוות אלו אין לו קצבה, ורק כדי שלא יאבד את כל ממונו קבעו שיעור לצדקה – מעשר או חומש (ולא יותר), הרי קשה ביותר שיתקבל ענין זה בשכלו של תינוק –

שלא יכלו (יכלו) נכסיהם. וכן במהרי"ט שם, שחוששין „להפסד נכסיהם“.

(34) ועפ"ז אתי דברי רש"י גם להפוסקים שגם מי שידו משגת אין חייב ליתן יותר מחומש (ראה שו"ת בית דינו של שלמה יו"ד ס"א. ברכ"י יו"ד שם. ועוד).

(35) ל' אדה"ז בשר"ע א"ח סש"מ"ג ס"ג (ע"פ מג"א שם סוסק"ג).

(36) ולהעיר שישנה הגבלה זו גם לאחר י"ג שנה – ולמכור בנכסי אביו כו' (ב"ב קנו, א), ועוד. ואכ"מ.

ניחא ל' למעבד צדקה מממוניו³². אבל לא ביאר אמאי אין חוששין שמא יכלו נכסיהם. ולאידך – למה אין אומרים כן גם ביתומים, שמתמא ניחא להו למעבד צדקה בממונם? ואדרבה – אם אמרינן כן גבי שוטה וחרש שאינם שייכים כלל לקיום המצות, כ"ש שיש לפסוק צדקה על היתומים דבני חינוך נינהו.

ד. ויש לומר, שהטעם שאין פוסקין צדקה על היתומים גם באופן של קצבה (מעשר או חומש) מובן ע"פ הדגשת ה- רמב"ם כאן (כנגד להמצוות שהאפוט-רופין עושים ליתומים) – „אע"פ שאינו חייבין במצוה מכל אלו המצוות אלא כדי לחנכו“, שכל עיקר חיובים אלו של הא-פוטרופוס רק מטעם חינוך אתינן עליה³³, וכן הוא לענין צדקה, שהקס"ד לפסוק עליהם צדקה הוא רק מטעם חינוך.

ועפ"ז נ"ל, שזהו הטעם למ"ש הרמ-ב"ם (תיכף בהמשך לזה), „אבל אין פוס-קין עליהן צדקה כו' מפני שמצות אלו אין להן קצבה“ – שמצד דרכי החינוך א"א לחייב קטנים בחינוך בדבר שהצורך בו אין לו קצבה.

[ואולי יש להעמיס זה גם בלשון רש"י שכו', „צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים“, דיש לומר, שאין כוונת רש"י שזהו הטעם שאין פוסקין צדקה על ה-יתומים – לפי שחוששין שע"ז יכלו (ויפסדו) נכסיהם³⁴ – דודאי שאפשר לפ-

(31) ואח"כ מוסיף עוד טעם – „כי ממנו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה“. וראה קצוה"ח שם סק"ג. וכבר האריכו באחרונים. ואכ"מ.

(32) ראה לקמן בפנים סעיף ה' ובהנסמן בהערות 44, 45.

(33) כמשמע בשו"ת מהר"י מינץ „דחיישין

היתומים, שאינו משום שאינם בני חיובא או שחוששין שמא יכלו נכסיהם, אלא זהו משום שלא שייך בזה ענין החינוך, כנ"ל.

* * *

ה. והנה בהמשך לב' הלכות אלו או- דות פוסקין צדקה על יתומים וחרש ושוטה כ' הרמב"ם (בהלכה האחרונה דהל' נחלות): „אע"פ שאין האפטרופוס צריך לעשות חשבון כמו שביארנו, צריך לחשב בינו לבין עצמו לדקדק ול- הזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות שנאמר³⁷ סולו לרו- כב בערבות וגו' אבי יתומים וגו'".

ובפשטות הטעם שסידר הרמב"ם ה- לכה זו כאן (אף שהדין אודות עשיית חשבון כתב לפני זה באמצע הפרק³⁸) הוא כדי לסיים הלכות נחלות, שהוא גם סיום ספר משפטים, בענין של מוסר כו' (כדרך הרמב"ם בסיום כל י"ד ספרי היד).

אבל ע"פ הידוע גודל הדיוק בספר הרמב"ם, מסתבר לומר, שיש כאן המשך גם עם ההלכות הסמוכות בענין מצוות שעושה האפטרופוס עבור היתומים.

ויש לומר בזה:

מהדין הנ"ל ע"ד המצוות שאפטרופ- פוס עושה עבור היתומים מובן, שמינוי האפטרופוס אינו רק מינוי בנוגע לנכסי היתומים, שעליו להשתדל לטובתם בכל הקשור לממונם, אלא שהוא חייב לטפל

דכאשר יש עני נצרך, ואין מעשר או חומש נכסיו מספיקין לו כל מחסורו, אוסרים עליו לבזבז יותר מחומש (וישאר העני בדוחקו, או בפדיון שבויים – שי- שאר בשביו)³⁹ ולכן אמרו שאין פוסקין עליהם צדקה⁴⁰, כדי שלא יהי' ענין של כלכול כו' בכללות חינוכם⁴¹.

ועפ"ז מתורץ בפשטות ההפך בין יתומים קטנים שאין פוסקין עליהם צד- קה, ל"מי שנשטתה או שנתחרש (ש) בית דין פוסקין עליו צדקה" – כיון שאצלם לא קיים החשש האמור בנוגע לענין החינוך, ולכן פוסקין עליהם צדקה, כנ"ל מכסף משנה, „משום דמסתמא כל אדם ניחא לי' למעבד צדקה מממוני'".

ויש לומר שמטעם זה הביא הרמב"ם דין זה דפוסקין צדקה על חרש ושוטה כאן, אף שלכאורה אין מקומו בהלכות נחלות (בדיני ירושה), והר"ל להביאו ב- הלכות מתנות עניים וכיו"ב⁴²? אלא זהו ללמדנו על הא דאין פוסקין צדקה על

(37) וצ"ע ב"תנחומי אבליים", שבגמ' שם איתא שהוא בכלל „דבר שאין לו קצבה". אלא שבכל אופן צ"ע מהו החשש בזה. ולהעיר שהרמב"ם כאן השמיטו (אף שהביא שאר כל הדוגמאות שבש"ס, לבד „ערבה"). ואכ"מ.

(38) מובן שזהו רק לענין פוסקין על נכסי יתומים, ואינו ענין לסתם קטנים (שע"ד הרגיל אין להם נכסים משלהם). שיש לחנכם בנתינת פרוטה לעני כו'.

(39) וגם אם יד הקטן משגת לא פלוג ואין פוסקין עליו דבר שאין לו קצבה [ובפרט שקשה שיתקבלו אצל קטן כל פרטי השקו"ט וחילוקים כו' שבדבר: מתי חייבים ליתן כפי צרכי העני ומתי קבעו חכמים שיעור וקצבה כו'].

(40) ושם (פ"ז ה"ב) הביא ר"ק הא דאין פוסקין צדקה על היתומים, והשמיט הא דפוסקין על החרש ושוטה;

(41) ולכן הביאו ר"ק כאן שמדובר בחיוב חינוך של יתומים ע"י האפטרופוס (משא"כ בהל' מתנות עניים שם).

(42) לעיל שם ה"ה.

(43) תהלים סח, ה"ו.

אבל ע"ד הרמז יש להוסיף ע"פ מ"ש עוד בגמ' שם⁴⁷, שב"ע רבות" שם "טל שעתידי הקב"ה להחיות בו מתים" – כולל גם אביהם של היתומים, וא"כ ה"ז מוסיף זהירות בקיום מצות חינוך (שבמ-קורה מוטל על אביהם בפשטות של היתומים, וכאן הוטלה על האפוטרופוס) בידעו שה"רוכב בערבות" עתיד להחיות את אביהם כו'.

ויש לומר, דזה שהרמב"ם העתיק גם את התחלת הפסוק, תיבת "סולו (לרוכב בערבות וגו') – הוא לפי שגם זה שייך לתפקידו של אפוטרופוס:

כ"ק אדמו"ר הצ"צ⁴⁸ מפרש "סולו לרוכב בערבות" הוא "לעשות לו מסלה כביכול שיוכל לירד להתגלות למטה . . ע"ד מ"ש⁴⁹ סולו סולו פנו דרך . . והיתה מסילה לשאר עמו";

וזה קשור עם תפקידו של האפוטרופוס פוס לחנך את היתומים, כי ע"י החינוך בדרך התורה ומצוות עושים "מסלות בלבבם"⁵⁰ בכל הקשור להנהגה ע"פ תורה, באופן שהנהגה ע"פ תורה נעשית אצלם דרך סלולה למשך כל ימי חייהם, כמ"ש⁵¹ "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה".

(משיחות ש"פ משפטים תשמ"ו)

(48) ברשימותיו לתהלים עה"פ (אורח"ת יהל

אור ריש ע' רלה).

(49) ישעי' נז, יד. שם יא, טז.

(50) תהלים פד, ו (וראה יהל אור שם לפני

– ס"ע רלג).

(51) משלי כב, ו.

בכל הקשור להם, עד כדי לחנכם במצות⁴⁴, כי הוא עומד במקום האב⁴⁵.

וזהו מה שכותב הרמב"ם בהמשך לזה שצריך "לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים", שלאחרי שביאר גודל חיובו של האפוטרופוס כלפי היתומים, שהוא עומד במקום אביהם עד כדי לחנכם במצות, מוסיף, שצריך "להזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות", היינו שזה צריך להשפיע גם על התעסקותו בחינוכם.

ו. ועפ"ז יש לבאר ע"ד הדרוש והרמז הטעם להדגשת הרמב"ם שהקב"ה "הוא רוכב ערבות", דלכאורה הול"ל "זה הקב"ה וכיו"ב, או רק להביא הכתוב "אביהן של אלו היתומים) שנאמר סולו לרוכב בערבות וגו' אבי יתומים וגו'".

ע"פ פשט י"ל⁴⁶ ע"פ דברי הגמ'⁴⁷ (ב) סוגיא ע"ד ז' רקיעים) "ערבות – שבו צדק ומשפט", ולכן "צריך לחשב בינו לבין עצמו לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות", ששם מקור הצדק ומשפט.

(44) ראה שד"ח כללים מערכת ח"ת כלל נט. וש"י. – וראה שר"ע אדה"צ ארי"ה סו"ס תלד (לענין בדיקת וביעור חמץ. וראה השקו"ט בחקרי לב ארי"ה סע"ד).

(45) ראה המובא בשד"ח שם. אנציקלופדיה תלמודית ערך חינוך (ע' קסו).

(46) ראה ערוך השולחן חר"מ שם אות לד. וראה עוד טעם בסמ"ע שם סקנ"א (וכן בפרישה לטור שם).

(47) חגיגה יב, סע"ב.

מטות

ונוסף על הדוחק בעצם הפירוש, הרי לקמן בפ' דברים⁸ גבי כיבוש ארץ עוג מפורש "ששים עיר כל חבל ארגוב ג' . . ערים בצורות חומה . . לבד מערי הפרזי גו'", ובהמשך העניין ש"יאר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב עד גבול גו' ויקרא אותם על שמו את הבשן חות יאר גו'", ומפשטות הכתוב משמע שששים עיירות אלו היו (עכ"פ חלקן⁹) בחבל ארגוב (וכן מורה פשט הכתובים בספר יהושע¹⁰), "כל ממלכות עוג גו' וכל חות יאר אשר בבשן ששים עיר". הרי מפורש שהיו ערים בחלקו של יאר, ולמה נפרש ש"וילכוד את חותיהם" קאי על ליכוד הכפרים¹¹?

זאת ועוד: לעיל (בפ' חוקתני) עה"פ

א. "ויאר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאר". ובפ' רש"י "חותיהם – כפרניהון" (והוא לשון התרגום (אונקלוס ויונתן) כאן), היינו ד"ח"ת פירושו כפרים.

והנה באבן עזרא כאן פי' "כמו קר-יות", דהיינו ערים (כמ"ש בפ' דברים¹² גבי כיבוש ארץ עוג¹³) "לא היתה קר"י אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר גו'". וברד"ק עה"פ¹⁴ "ויאספו פלשתים לחי" פי' ד"ח"י" [דתיבת "חות", היא משורש "חי", "בתמורת היו"ד בוי"ו"¹⁵] היא "עיר פרזות שאין לה חומה".

וצ"ע מה הכריח את רש"י לפרש (כהתרגום) ד"חותיהם" היינו כפרים, ולא פי' שהן ערים, שלכאורה מתאים יותר לפשטות הענין ד"וילכוד את חותיהם", שהרי לפירוש התרגום צ"ל שכיבושו של יאר הי' רק בכפרים של ארץ עוג!

(1) פרשתנו לב, מא.

(2) ג, ד.

(3) שנחלת יאר היא מארץ זו (ראה דברים ג,

יד. ועוד).

(4) וראה גם דברים ב, לו ("לא היתה קר"י

גו'"), שגם משם מובן ד"קר"י היא עיר חזקה (ולא כפר). לעיל חוקת (כא, כח) "מחשבו . . מקרית סיחון". ועוד. וראה בפרטיות לקו"ש חכ"ט (ע' 1 ואילך) בפירוש ל' "קר"י, וש"נ.

(5) ש"ב כג, יא.

(6) ה' השרשים להרד"ק ערך חי' בסופו.

(7) ראה גם ס' השרשים שם. אלא שמלשונו שם "קבוץ הבתים . . שאינו מוקף ולא יכלו לבנותו כעיר" משמע קצת דאינו עיר (וראה שם ערך כפר "בתים חוץ לעיר"). ולהעיר מש"א (ו, יח) "כפר הפרזי".

(8) ג, ד"ה.

(9) דברים ג, יד.

(10) ראה דה"א ב, כב, "יאר . . עשרים ושלוש

ערים". אבל בפרש"י שם משמע דס"ל שאינו "יאר" דפרשתנו (ופ' דברים). וראה ב' הדיעות ברד"ק דה"י שם. וראה רמב"ן, ראב"ע, חזקוני, אברבנאל ועוד פרשתנו כאן. וראה מלאכת הקודש על פרש"י כאן. ועוד.

(11) יג, ל. וראה גם מא ד, יג.

(12) ובפשטות י"ל שדיוקו של רש"י הוא מל' "חותיהם", ל' רבים – דלכאורה הול"ל "חותי" (דארץ עוג) – ולכן פי' דקאי על כפרים, שהם טפלים לעיירות (כדלקמן בפנים). – וראה הערה 16.

או י"ל דרש"י ס"ל (כפשטות המשך הכתובים) שכיבוש זה הי' לאחרית כללות כיבוש ארץ עוג ע"י כל בני, ורק הכפרים לא נכבשו אז ויאר הלך ולכדם.

(13) כא, כה.